

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Rozpad římského impéria a jeho důsledky pro další
vývoj křesťanské církve**

Jana Dlouhá

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Rozpad římského impéria a jeho důsledky pro další
vývoj křesťanské církve**

Jana Dlouhá

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Plzeň, duben 2013

Obsah

Úvod.....	1
1. Ekonomická situace	3
2. Vývoj křesťanství	4
3. Vláda Konstantina I. Velikého.....	6
3.1. Význam Konstantinovy vlády	8
4. Vláda Konstantinovy dynastie	10
4.1. Julián Apostata – odpadlík křesťanské církve	12
5. Vláda Valentiniánovy dynastie	13
5.1. Theodosius I. – křesťanství státním náboženstvím.....	15
6. Rozdělení impéria	17
7. Vláda vojenských velitelů a zánik Západořímské říše.....	22
8. Závěr	27
9. Použitá literatura	29
10. Resume.....	30
11. Obrazová příloha.....	31

Seznam obrázků

Obrázek 1	31
Obrázek 2	32
Obrázek 3	33

Úvod

Zánik tak rozsáhlé říše, jakou bylo římské impérium, přitahuje naši pozornost až do současné doby. Tato práce se zabývá stanovením možných příčin, které způsobily v roce 476 rozpad Západořímské říše. Dalším aspektem výzkumu jsou důsledky zániku impéria na vývoj křesťanské církve. Ke stanovení příčin je třeba zkoumat vývoj ekonomický, politický i náboženský. Výchozí zdroje pro zpracování této práce jsou čerpány z knižního fondu Studijní a vědecké knihovny v Plzni. Danou problematikou se zabývala již řada odborníků. Díla pocházející z období IV. století sepsali dějepisec Eusebius Pamphili a římský historik Marcellinus Ammianus. Stěžejní dílo biskupa Eusebia *Církevní dějiny* bylo napsáno v apologetickém duchu a obsahuje i informace zkreslené. Marcellinus se naopak snažil o objektivní zachycení obrazu své doby, sám se pod velením císaře Juliána účastnil vojenských tažení. Některé z dalších zdrojů se zabývají ekonomickou a politickou situací v říši, ostatní zkoumají vývoj křesťanství na sklonku antiky. Z webových stránek jsou čerpány pouze materiály pro obrazovou přílohu.

Počátek sledovaného období byl stanoven na rok 313, kdy se říše ocitla v těžké ekonomické krizi, která způsobila její vnitřní i vnější oslabení vůči nájezdům okolních kmenů. Na východě probíhaly boje s Peršany, na západě germánské kmeny Alamanů pustošily Galii a Itálii (Obrázek 1). Vnitřně říši sužovaly občanské války a způsobovaly politickou nestabilitu. Státním útvarem období pozdní antiky bylo císařství – tetrarchie. Tato práce se zabývá zkoumáním vlivu rozhodnutí jednotlivých císařů na dějinný vývoj říše. Ve sledovaném období se jednalo především o vlády Konstantinovy a Valentiniánovy dynastie. Vzhledem k velkému časovému odstupu jsou historické události datovány pouze přibližně a u jednotlivých zdrojů jsou rozdílné. Z tohoto důvodu byly převzaty vždy z výchozího zdroje, k němuž je v textu odkazováno.

Zmíněné ekonomické a politické problémy vedly k vzrůstající nespokojenosti obyvatelstva. V impériu tak mohlo dojít k vytvoření vhodných podmínek pro šíření křesťanství, protože programově hlásalo mír a spásu. Cesta křesťanství k ustanovení státním náboženstvím v roce 381 nebyla v polyteistické říši jednoduchá. Samotní císařové v něm zprvu viděli protivládní sektu, která podryvala moc státu. Proto počínaje císařem Deciem začali s pronásledováním křesťanů, které vyvrcholilo za císaře Diocletiana. Toto období skončilo až vydáním tolerančního ediktu císařem Galeriem v roce 311, po němž následovalo

vydání ediktu milánského císařem Konstantinem v roce 313. Tento krok se stal významným pro rozvoj křesťanské církve, bylo jím zahájeno období jejího vzestupu.

Dalším z problémů, se kterými se vládnoucí dynastie potýkaly, byl velký teritoriální rozsah říše. Na počátku sledovaného období zahrnovala území sahající od Portugalska na západě po území kolem Středozemního moře na východě, na severu od Británie po severní Afriku na jihu. Řízení tak rozsáhlé oblasti plné různých kultur bylo obtížné - na východě převažovala kultura s helénistickými a orientálními prvky, na západě kultura románská. Vládnoucí císařské dynastie se v období pozdní antiky soustředily na udržení jednoty impéria. Přes jejich snahu došlo v roce 395 k jeho rozdělení na Západořímskou a Východořímskou říši. Tato práce se zaměří na srovnání vývoje v obou říších a na hledání důvodů, které vedly v roce 476 k zániku západní části a přetrvání východní. Na základě zjištěných dat bude stanoven další vývoj křesťanské církve.

1. Ekonomická situace

Impérium se ve IV. století potýkalo s ekonomickou krizí, která byla způsobena rapidním snížením příjmů. V minulosti získávali Římané bohatství pomocí úspěšných expanzních výprav. Z dobytých území pak každoročně čerpali zisky ve formě tributu nebo nájmu z půdy. Tato expanzní politika státu přinášela velký zisk jen do doby, než náklady na dobovačné výpravy přesáhly získané bohatství. Vládcí nakonec byli nuceni s expanzemi skončit a soustředit se na obranu říše proti nájezdům germánských kmenů. Nedostatek příjmů se musel kompenzovat snížením výdajů, z nichž největší část tvořily platy vojáků, úředníků a dalších státních zaměstnanců.¹

Příjmy státní ekonomiky z velké části tvořila zemědělská produkce. Největšími problémy, se kterými se zemědělství potýkalo, byly vysoké náklady na přepravu produktů. Pokud to umožnily podmínky, tak se přeprava uskutečňovala po vodě. Z tohoto důvodu byl pro přísun potravin do impéria důležitý Egypt, kde se dala námořní doprava využít. Jen velmi malou část příjmů státní ekonomiky tvořil obchod a ostatní nezemědělská výroba. Tato činnost se výhradně provozovala ve městech a pro získání většího podílu na tvorbě státních rezerv měla jen zanedbatelný vliv. Impérium se stále více potýkalo s různými krizemi v důsledku nesolventnosti státní pokladny. Jednotliví císařové museli postupně přistoupit k dalším omezením nákladů. Závažnost situace si však uvědomovali jen někteří z panovníků. Byli i tací, kteří dál neúměrně rozhazovali, například na financování dobovačných výprav, které ani nepokryly vlastní náklady, nebo na novou výstavbu apod.²

Císař Diocletianus si uvědomil, že je nutné vytvořit nový systém výběru daní, aby mohl být zabezpečen chod říše. Od roku 296 byl postupně zaváděn nový daňový systém, kterým se rozšířily řady daňových poplatníků. Základem pro výběr daní se stal nový soupis půdy stanovený podle plochy a kvality půdy. Zavedení vysokých daní se pochopitelně setkalo s nespokojeností obyvatel, například v Itálii bylo od roku 167 pnl obyvatelstvo osvobozeno od daňové povinnosti. Daňová zátěž postihla všechny vrstvy obyvatelstva, nejvíce však obyvatelstvo venkovské. Důsledkem se stala migrace lidí z venkova do měst. Diocletianův nástupce císař Konstantin musel v roce 332 přistoupit k zavedení dědičného práva k půdě (*kolonát*), aby stěhování zamezil. Konstantinovými nástupci bylo v roce 355 vydáno císařské rozhodnutí k zabezpečení chodu základních výrobních odvětví říše, které se týkalo dědičného

¹ TRAINER, Joseph A. *Kolapsy složitých společností*. Praha : Dokořán, 2009, s. 173-176.

² Tamt., s. 177-178.

připoutání k živnosti. Tyto povinnosti, které lidem odpíraly svobodu rozhodování se o svém povolání, byly označovány jako *munera sordida* (špinavé povinnosti).³

Dalším ze zdrojů státních příjmů byl výběr nejrůznějších poplatků za administrativní úkony, který se týkal především obyvatelstva ve městech. Vybíraly se i příspěvky na císařské oslavy a výročí. Celý správní systém byl pochopitelně spojen s nárůstem administrativy. Stabilitu hospodářství měla zajišťovat především pevná měna, která však v důsledku krize procházela cenovými výkyvy. Proto chtěl Diocletianus upevnit měnu ražbou zlaté mince (*aureus*), aby se zlepšila ekonomická situace říše. Obyvatelstvo si však zlaté mince ponechávalo ve svém majetku a v oběhu tak zůstaly původní méněhodnotné mince. Důsledkem bylo zvýšení cen zboží i služeb, což se císař pokusil vyrovnat regulací cen.⁴

Ekonomickou situaci zhoršoval i klesající počet obyvatel v důsledku ničivých epidemií a barbarských válek. Drobní rolníci, jejichž pole byla v době válek zničena, byli nuceni prodat půdu velkostatkáři a následně si ji od něj pronajmout. Některé provincie byly od říše odtrženy a k jejich znovuzískání byly vedeny vojenské výpravy, což bylo opět nákladné.⁵

Z uvedených skutečností vyplývá, že se ve IV. století říše potýkala s velkými ekonomickými problémy. Názory autorů na vliv ekonomické krize na rozpad impéria jsou rozdílné. Podle J. A. Trainera neúměrné daňové zatížení obyvatelstva vedlo k odcizení a následnému přijetí Germánů jako *osvoboditelů* od břemen římské vlády.⁶ J. Burian se domníval, že hospodářský vývoj říše neohrožoval existenci světového impéria.⁷

2. Vývoj křesťanství

Ve spojení se zhoršující se ekonomickou situací v římském impériu vzrůstala nespokojenost prostého lidu se státní politikou. Utiskovaný lid stále více sympatizoval s idejemi křesťanské církve. Státní odpor a pronásledování stoupenců křesťanství, kterým chtěli císařové potlačit rozrůstající se náboženské hnutí, měl za následek ještě větší upevnění

³ BURIAN, Jan. *Římské impérium, vrchol a proměny antické civilizace*. Praha : Svoboda, 1994, s. 146-150.

⁴ Tamt., s. 150-152.

⁵ TRAINER, J. A. *Kolapsy složitých společností*, s. 180-185.

⁶ Tamt., s. 198.

⁷ BURIAN, J. *Římské impérium*, s. 157.

víry. Až císař Galerius si uvědomil, že veškerý odpor je zbytečný a vydal v roce 311 toleranční edikt, jímž zastavil pronásledování křesťanů.⁸

Jeho nástupce císař Konstantin zvolil křesťanství jako prostředek k udržení jednoty rozpadajícího se impéria. Správnost jeho volby měl ukázat až následný vývoj. Křesťanství se totiž od samého začátku potýkalo s problémem božství a jeho podstaty. Otázka víry v božství Kristovo, přesvědčení křesťanů, že Ježíš je synem Božím, vedla k velkému množství názorových sporů týkajících se trojjedinosti Boha, a tím k následnému vzniku herezí.⁹ Mezi tyto hereze patřili např. doketisté¹⁰, monarchianisté¹¹, sabelliáni¹². Impérium obsahovalo vzhledem ke své rozloze velké množství různých proudů a odnoží křesťanské církve. K ortodoxii se hlásili křesťané v obou hlavních městech - Římě i Konstantinopoli. V ostatních částech říše se vytvořilo velké množství nonkonformistických skupin jako byly různé hereze a zakázané sekty (např. enkratité¹³). Například donatistická hereze měla své kořeny v kartaginské církvi, která nesla s nelibostí spojení státu a církve. Tato čistě puritánská církev odmítala přijmout do svých řad zpět odpadlíky od křesťanství, kteří v dobách pronásledování ze strany římských císařů z církve zběhli. Severní Afrika se stala oblastí neustálých konfliktů mezi zástupci ortodoxní církve a donatisty. Neshody mezi různými náboženskými skupinami oslabovaly říši a císařové se obávali, že by mohly způsobit její rozpad. Proto usilovali o prosazení ortodoxní církve k udržení míru a jednoty impéria.¹⁴

Celé IV. století se neslo v duchu sporů mezi dvěma způsoby pochopení Trojice. Podřízený (subordinační) model Trojice, který vycházel z učení biskupa Areia z Alexandrie (tzv. arianismus), podpořili v některých bodech biskupové Eusebios z Kaisareie a Eusebios z Níkomédeie. Teologické spory o povahu vztahu Syna k Otci pokračovaly po koncilu v Níkaii v roce 325 diskusemi právě mezi skupinou utvořenou kolem obou biskupů (tzv. eusebiáni) na jedné straně a na druhé straně alexandrijským biskupem Athanasiem z Alexandrie, který zastával odlišný model Trojice, založený na rovnosti hypostazí Otce, Syna a Ducha v Trojici. Sám Areios byl uvržen po koncilu do vyhnanství a po svém návratu zpět

⁸ ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1983, s. 9-10.

⁹ JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 80-86.

¹⁰ Docketisté – stoupenci doketismu, tj. učení, podle kterého měl Ježíš jen zdánlivé tělo a nebyl tedy plným člověkem. Tamt., s. 510.

¹¹ Monarchianisté – přísní monoteisté. Dle jejich učení pojmenování Otec, Syn a Duch svatý neoznačuje tři odlišné bytosti, ale jednu bytost působící ve třech různých úlohách. JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 517.

¹² Sabelliáni – stoupenci sabellianismu, který vycházel z učení teologa Sabellia a zanikl ve IV. století. Trval na jedinství Boží, ale připouštěl, že Bůh se v dějinách projevuje ve třech různých činnostech. Tamt., s. 521.

¹³ Enkratité – sekta, která zapovídala manželství i požívání masa a vína. Tamt., s. 511.

¹⁴ Tamt., s. 84.

v roce 334 uznal rovnost podstat Otce i Syna. Po tomto svém prohlášení byl císařem rehabilitován, ale do funkce alexandrijského biskupa se již nevrátil, protože roku 336 zemřel. Athanasius byl ve stejné době odsouzen do vyhnanství pro svoji přílišnou autoritativnost.¹⁵

3. Vláda Konstantina I. Velikého

Nejdůležitějším mezníkem ve vývoji křesťanské církve bylo její spojení s římským impériem. Vydáním ediktu milánského roku 313 císařem Konstantinem, kterým zrovnoprávnil křesťanství s ostatními římskými náboženstvími, definitivně skončilo období pronásledování křesťanů ze strany státu a začala cesta k stanovení křesťanství státním náboženstvím v Římě.¹⁶

„Již dříve jsme došli k přesvědčení nebránit náboženské svobodě, nýbrž každému podle jeho názoru a vůle dovolit svobodně vykonávat náboženské úkony. Dali jsme příkaz, že každý, jmenovitě i křesťané, si smí podržet víru jím svobodně zvoleného náboženství.“¹⁷

Císař Konstantin I. Veliký (Obrázek 2) vládl impériu v letech 306 – 323 jako spolucísař a posléze jako samovládce v letech 323 – 337. Jeho předchůdce Dioclecián prosadil v roce 293 tetrarchii založenou na vládě čtyř císařů (2 caesarové, 2 augustové), volených dle zásluh. Každý z tetrarchů měl své hlavní město.¹⁸ Konstantin v roce 306 nastoupil na trůn jako august spolu s Galeriem po abdikaci Diocletiana a Maximiana v roce 305. Galerius zemřel v roce 311 a Konstantin se dostal do sporu s jeho nástupcem Maxentiem. Maxentia v roce 312 porazil v bitvě u Mulvijského mostu severně od Říma. Konstantin se tím stal vládcem na západě říše v době, kdy na východě vládl jeho švagr Licinius.¹⁹

Křesťanská církev byla v době Konstantinova nástupu na trůn již hierarchicky uspořádanou organizací a taktika pronásledování křesťanů ztratila své opodstatnění. Samotné císařovo obrácení ke křesťanské víře bylo obvykle historiky spojováno s událostmi v předvečer již zmíněné bitvy u Mulvijského mostu. Římský biskup Eusebios z Kaisareie ve svých dějinách líčil Konstantinovo vidění, které si císař spojil se svým vítězstvím nad

¹⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*, Praha : Vyšehrad, 2000, s. 65.

¹⁶ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 65.

¹⁷ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1988, s. 183.

¹⁸ GRANT, Michael. *Římské císařové*, Praha : Jirí Buchal – BB art, 2002, s. 221.

¹⁹ Tamt., s. 246.

Maxentiem. Jisté však bylo, že Konstantin byl stejně jako jeho otec Constantius I. Chlorus uctívačem kultu Slunce a dlouhou dobu se jeho nová víra prolínala s pohanskými tradicemi.²⁰

Císařským nařízením byl křesťanské církvi navrácen veškerý majetek tak, aby mohla svobodně provozovat své náboženství.²¹ Konstantin zastával církevní politiku v duchu tolerance mezi křesťanstvím a pohanstvím. Zřejmě se o pravdivost církevního učení vůbec nezajímal, ale usiloval o zavedení univerzální všeobecné církve z důvodu kontroly státu nad církevní politikou.²² Hlavním důvodem jeho snahy o rozšíření křesťanství bylo s největší pravděpodobností úsilí o zachování státu, jehož jednota byla díky teritoriální rozlehlosti a národnostní rozmanitosti těžko udržitelná. Právě jednotu říše nebylo možné dále zajistit pomocí pohanských kultů, vzhledem k jejich početnosti.²³

Ať již byly Konstantinovy důvody pro obrácení k víře jakékoli, jeho rozhodnutí bylo ve své době přínosem pro církve i pro stát. Na jeho popud začala výstavba prvních čtverhranných křesťanských budov, tzv. bazilik. Mimo jiné nechal vystavět za městskými hradbami Říma baziliku sv. Petra nad místem jeho údajného hrobu. Tato stavba se stala vzorem pro následné architektonické řešení křesťanských budov.²⁴ Další významnou památkou je bezesporu Konstantinův oblouk, který nechal senát postavit v Římě jako poděkování Konstantinovi za vítězství v bitvě u Mulvijského mostu. Dílo je bohatě zdobeno reliéfy, sochami a částmi staveb z období II. století.²⁵

Z hlediska státní politiky Konstantin nebyl zastáncem tetrarchie zavedené jeho předchůdcem Diocletianem. Rozdělení státní moci s sebou neslo i nebezpečí občanských válek. Konstantin sám se svým spoluvládce Liciniem vedl již v roce 316 válku v Panonii, následně spolu uzavřeli na krátké období křehké příměří.²⁶ Biskup Eusébios ve svých dějinách Licinia vinil z toho, že se postavil nejen proti svému císaři (a švagrovi), ale i proti Bohu. Jeho zákony se neslučovaly s přirozenou laskavostí křesťana. Mimo jiné nechal vyhnat od dvora

²⁰ COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*, Praha : Vyšehrad, 2005, s. 46.

²¹ Tamt., s. 184.

²² JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 85.

²³ KLÍČOVÁ, Marcela. *Vzestup křesťanství. Dějiny prvních pěti století církve*. Praha : Návrat domů, 2009, s. 109.

²⁴ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 47-51.

²⁵ CLAUS, Manfred. *Konstantin Veliký*, Praha : Vyšehrad, 2005, s. 40.

²⁶ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 247.

všechny křesťany, vymáhal vysoké daně a postavil se proti biskupům. Za jeho spoluvlády znovu začalo pronásledování křesťanů.²⁷

„Opět boží služebníci utíkali do polí, samot, roklí a do hor. Poněvadž bezbožnému tyranu toto vyšlo, pojal úmysl pronásledovat všechny křesťany.“²⁸

Za této situace bylo třeba radiálně zasáhnout, a to se stalo v roce 324, kdy Konstantin v boji proti Liciniovi postavil velké vojsko. V rozhodujících bitvách u Hadriánopole (pozemní bitva) a u Dardanel (námořní bitva) bylo vojsko Licinia poraženo. Licinius definitivně podlehl v bitvě u Chrysopole 18. září 324. Nejprve byl poslán do vyhnanství a později popraven.²⁹ Konstantin se stal neomezeným vládcem celého impéria, protože do hodnosti caesarů ve zbývajících částích říše takticky dosadil své malé syny Konstantina (II.), Constancia a později i Constance. Snažil se o obnovení tetrarchie, ale tentokrát založené nikoli na zásluhách, ale na příbuzenském základě. Spojením západu s východem se více posílila císařova ortodoxie. V roce 325 císař zahájil výstavbu nového křesťanského hlavního města, Konstantinopole, které bylo vybudováno z dřívějšího přístavu Byzantion. Po dokončení města tam císař v roce 330 přesunul hlavní město, a tím zvýšil prestiž východu proti západu.³⁰

Konstantin se sám účastnil a řídil v roce 325 církevní koncil v Níkai, na němž byl většinou biskupů odsouzen arianismus. Dle historika Eusebia vedl císař jednání velmi obratně a snažil se o zabránění případných konfliktů mezi biskupy. Především se mu jednalo o státní zájmy, a proto vůči různým heretickým hnutím postupoval pouze z hlediska zákona a nedbal náboženských ohledů.³¹

Níkajský koncil byl křesťanskou církví stanoven jako první ekumenický koncil, který je setkáním zástupců církví celého světa.

3.1. Význam Konstantinovy vlády

Konstantinova vláda představovala významný mezník ve vývoji západní civilizace a znamenala velký posun i pro další vývoj křesťanské církve. Biskupem Eusebiem byl

²⁷ EUSEBIUS, P. *Církevní dějiny*, s. 187-188.

²⁸ EUSEBIUS, P. *Církevní dějiny*, s. 188.

²⁹ CLAUS, M. *Konstantin Veliký*, s. 54-55.

³⁰ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 50-51.

³¹ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 85-86.

vykreslen jako dobrotivý a velmi ctnostný císař.³² Skutečnost, že biskup nešetřil chválou nad povahovými vlastnostmi císaře lze vysvětlit tak, že oba byli vrstevníky a Eusebius těžko mohl ze své pozice vystupovat proti svému císaři a vládci. Navíc mu Konstantin naslouchal a údajně se jím nechal ovlivnit při svém rozhodnutí zvolit si křesťanské náboženství. Císař sám se nechal pokřtít biskupem Eusebiem až na smrtelném loži. Tato skutečnost pak byla katolickou církví zamlčena a byla vytvořena smyšlená legenda o jeho pokřtění z rukou biskupa Silvestra, které pak v VIII. století vedlo k vzniku největšího falzifikátu středověku tzv. *Constantini donatio*.³³

Konstantin se zasloužil o růst bohatství křesťanské církve nejen vrácením majetku do rukou církve, ale především její vydatnou finanční podporou ze státní pokladny. Císařovy výnosy vedly ke zvýšení moci biskupů, poprvé mohli biskupové vynášet rozsudky. Na druhou stranu si císař vymínil právo zasahovat do vnitřních záležitostí církve. Toto rozhodnutí nebylo zrovna šťastné, což se ukázalo například v císařově snaze o vyřešení sporu s donatisty. Ti císařský rozkaz neuposlechli a celé jednání skončilo neúspěchem.³⁴

Císař Konstantin vybudoval říši sice jednotnou, ale vnitřně oslabovanou společenskou krizí. Tato krize způsobovala daňový útlak obyvatelstva, a tím jeho nespokojenost. Císař také více než jeho předchůdci angažoval k obraně státu cizí žoldnéře, což mělo v budoucnu katastrofální následky.³⁵ Sám císař byl ve skutečnosti krutým vládcem, byl vznětlivé povahy. V roce 326 nechal dokonce popravit svou manželku Faustu a nejstaršího syna Crispa kvůli podezření ze zrady.³⁶

Když císař Konstantin v roce 337 zemřel, jeho synové získali říši rozdělenou na tři části, z nichž nejmenší a ekonomicky nejméně výhodná připadla nejstaršímu synovi Konstantinovi II. Po smrti otce došlo k vyvraždění příbuzných z jeho vedlejší linie v paláci v Konstantinopoli, které bylo spojováno s prostředním z bratrů - Constanciem. Po této strašné události zůstali z této větve pouze dva synové Julia Constantia, Gallus a Julianus.³⁷ Konstantin II. se odmítl spokojit se svou částí říše a požadoval po svém bratrovi Constansovi další území. Při následném vojenském střetu, ke kterému došlo mezi těmito

³² EUSEBIUS, P. *Církevní dějiny*, s. 189.

³³ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 88.

³⁴ KLÍČOVÁ, M. *Vzestup křesťanství...*, s. 114.

³⁵ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 91.

³⁶ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 252.

³⁷ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 94.

bratry v roce 340, byl Konstantin II. zabit a impérium se tak rozdělilo jen na dvě části – východ (Constantius) a západ (Constans).³⁸

Z uvedeného vyplývá, že na dějinný vývoj říše z hlediska politického mělo velký vliv rozhodnutí císaře Konstantina umožňující Germánům usídlit se na území říše. Z hlediska vývoje křesťanské církve to bylo vydání milánského ediktu a rozhodnutí o přesunu sídla na východ, které v budoucnu způsobilo rozkol mezi západní a východní církví.

4. Vláda Konstantinovy dynastie

Počátek vlády obou synů se pojil s rostoucím napětím ze strany východního souseda – Persie. Již v roce 338 se Peršané snažili o získání římského pohraničního města Nisibis a jejich opakované nájezdy si vynucovaly neustálou pozornost císaře Constancia II.³⁹ Rozdělení říše na západní a východní část se projevovalo i v otázce náboženských sporů. Západní část podporovala učení Athanasia a východní arianismus. V obou částech probíhaly oddělené koncily, z podnětu Athanasia docházelo k častým vzpourám. Císař Constantius ve snaze o předejití vypuknutí občanské války, donutil vzpurného Athanasia k návratu do alexandrijského biskupství.⁴⁰

Oba císařští bratři měli v otázce náboženských sporů rozdílné názory, Constantius byl zastáncem arianismu a Constans učení Athanasia. Historikové přáli především Constansovi, protože se mu podařilo vojensky úspěšně zlikvidovat africký donatismus.⁴¹ Říši v polovině IV. století ohrožovaly nejen náboženské spory a Peršané na východě, ale i germánské kmeny Alamanů a Franků na západě. Právě nájezdy na západní část říše podlomily moc císaře Constanse, který navíc nebyl zrovna oblíbeným u svého vojska. To nakonec vedlo ke vzpouře vedené důstojníkem Magnentiem a následnému svržení a usmrcení císaře.⁴² V letech 350–353 impériem otřásla občanská válka východu pod vedením Constantia proti západu pod vedením Magnentia, která skončila porážkou západního vojska a sebevraždou Magnentia. Říše se

³⁸ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 54.

³⁹ Tamt., s. 55.

⁴⁰ ČEŠKA, J., *Zánik antického světa*, s. 96.

⁴¹ Tamt., s. 108.

⁴² GRANT, M. *Římské císařové*, s. 267.

opětovně spojila v jeden celek pod vládu Constantia II. Ten si ještě během války zvolil jako caesara svého bratrance Galla. Toto rozhodnutí se však ukázalo jako chybné.⁴³

Historik Marcellinus ve svých pamětech popsal, jakých krutých činů se caesar Gallus dopouštěl na lidu Antiochie:

„Caesar Gallus, který již nezachovával žádnou míru a byl svou zvůlí, na všechny strany se šířící, obtížný všem dobrým lidem, utiskoval veškeré oblasti Orientu a nešetřil ani hodnostářů, ani městských předáků, ani prostého lidu.“⁴⁴

Gallus zašel dokonce tak daleko, že nechal zavraždit prefekta Domitiana a kvestora Montia, kteří byli jmenováni samotným Constantiem II. Za tento čin byl nakonec postaven před soud a v roce 354 popraven.⁴⁵

Vlivem občanské války došlo k značnému oslabení říše, a tím i k zvýšení hrozby ze strany nájezdníků, především Alamanů, Sarmatů a Kvádů. Constantius si na pomoc proti Alamanům vzal jediného zbylého příbuzného – Gallova nevlastního bratra Juliána. Sám císař neměl vlastních potomků, jeho manželka Eusebia zůstala celý život bezdětná. Dokonce dle historických pramenů císařovna způsobila potraty manželce Juliána Heleně, aby ani ona nemohla mít dědice.⁴⁶

Julián byl úspěšný v boji s alamanskými kmeny v Galii v letech 356-359. V rozhodující bitvě se mu podařilo zajmout nepřátelského krále Chnodomaria. Sám císař Constantius se osobně bitev neúčastnil, ale každým vítězstvím se pyšnil, jako by to byla jen jeho zásluha.⁴⁷ Hlavní podíl na odražení nájezdníků měl však především Julián, který vítězil i přes skutečnost, že disponoval méně početným vojskem než nepřátelé. Pochopitelně, že si získal náklonnost vojáků i poddaných, což vedlo k nenávislnému chování ze strany císařského dvora i samotného Constantia. Již se schylovalo k další občanské válce, ale Constantius náhle v roce 361 zemřel. Protože neměl žádného potomka, přešla vláda pod Juliána.⁴⁸

⁴³ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 100.

⁴⁴ MARCELLINUS, Ammianus. *Soumrak římské říše*, Praha : Odeon, 1975, s. 44.

⁴⁵ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 101.

⁴⁶ MARCELLINUS, A. *Soumrak římské říše*, s. 99.

⁴⁷ Tamt., s. 112.

⁴⁸ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 271.

1.1 Julián Apostata – odpadlík křesťanské církve

Jeho nástupem na trůn opět došlo k sjednocení říše. Byl posledním potomkem Konstantinovy dynastie a jediným císařem, který nebyl zastáncem křesťanství. Julián se odklonil od křesťanství ve svých dvaceti letech a z pochopitelných důvodů tuto skutečnost tajil před svým okolím. K pohanství se dostal během studií literatury v Aténách, kde se účastnil přednášek novoplatónských filozofů. Snažil se o navrácení starých praktik včetně obnovy pohanských rituálů spojených s oběťmi, nařídil opravy chrámů a znovu zavedl vyplácení kněží. Výsledkem jeho *zpátečnické* činnosti byl však nezáměr zastánců obou skupin, křesťanů i pohanů.

Julián změnil způsoby na císařském dvoře, především zrušil jeho okázalost. Všem biskupům, kteří byli ve vyhnanství za vlády Constantia, povolil návrat do obcí, ale nikoli do církevních úřadů. Toto rozhodnutí mělo za následek zmatky ve vedení náboženských obcí. Julián byl vyznavačem antické kultury a aktivním účastníkem kultovních obřadů. Křesťany považoval za nevzdělance a zakázal jim dokonce vyučovat na veřejných školách. Financoval opravy zbořených antických chrámů, dokonce slíbil Židům výstavbu nového chrámu v Jeruzalémě, což se mu ale vzhledem k tamějšímu zemětřesení nepodařilo.⁴⁹ Tato přírodní katastrofa byla vzápětí křesťany prezentována jako *trest Boží*.

Juliánovi se rozhodně nedaly upřít jeho vojenské úspěchy proti Peršanům i germánským kmenům. Peršané získali v minulých bojích některá strategická města a Julián se je snažil získat zpět. Z tohoto důvodu se roku 363 vydal s početnou armádou do boje proti perskému vojsku, v bitvě u hlavního města Ktésifónu byl však raněn a na následky zranění zemřel. Jeho smrt byla křesťany brána jako *Kristovo vítězství*.⁵⁰ Julián byl díky svým vojenským schopnostem a sociální politice, prezentované již zmíněným snížením výdajů na nákladný císařský dvůr a snížením daní, částí obyvatelstva vnímán kladně. Stejně tak jej charakterizovali soudobí nekřesťansky zaměřeni historikové. I když na něj nepěli jen chválu:

„Radoval se z potlesku lůzy, nezřízeně toužil po chvále i za maličkosti a z touhy po popularitě se pouštěl do rozhovoru i s lidmi toho nehodnými.“⁵¹

⁴⁹ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 119.

⁵⁰ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 66.

⁵¹ MARCELLINUS, A. *Soumrak římské říše*, s. 307.

Smrtí Juliána skončilo období Konstantinovy dynastie, a jelikož stejně jako jeho předchůdce zemřel bez potomků, byl zvolen jeho nástupcem vojenský velitel Jovianus, který hned po svém nástupu na trůn uzavřel mír s Peršany.⁵²

5. Vláda Valentiniánovy dynastie

Císař Jovianus záhy po svém návratu do Antiochie zrušil všechny ustanovení, které vydal v období své krátké vlády Julián, a zavedl toleranci vůči pohanství. Návrat ke křesťanství znamenal znovuobnovení dotací kostelům a zákaz obětních rituálů spolu s uzavřením některých chrámů. V roce 364 při cestě do Konstantinopole císař náhle zemřel a velitelé byli opět nuceni volit mezi sebou Jovianova nástupce. Volba padla na generála Valentiniana, který si za spoluvládce pro východní provincie zvolil svého bratra Valense.⁵³ V době nástupu obou císařů se obnovily nájezdy ze strany germánských kmenů. Impériem stále více otřásaly teologické rozepře, na západě to bylo římské schizma mezi biskupy Ursinem a Damasem. Biskup Damasus z tohoto krátkého schizmatu vyšel vítězně, Ursinus byl poslán do vyhnanství a proti jeho stoupencům bylo zakročeno vojensky.⁵⁴

Damasus byl římským biskupem v letech 366–384 a stal se významnou osobností církve. Zasloužil se o zavedení každoročního obřadu uctění památky Petra a Pavla, protože chtěl prezentovat křesťanství ve spojení s dlouhodobou existencí římského impéria. Dosáhl toho, aby všichni západní biskupové byli podřízeni Římu. Damasus chtěl, aby se ke křesťanské víře přihlásila i bohatá vrstva obyvatel Říma, protože do té doby bylo křesťanství zastoupeno především v chudších vrstvách obyvatelstva, například senát byl z větší části stále pohanský. Církevní hodnostáři si za své služby nechali od bohatých rodin platit, církve tak shromažďovala stále větší majetek. Damasus nechal vyzdobit křesťanské baziliky, založil tradiční papežský patronát a nařídil sloužit mši v latině. Svého sekretáře Jeronýma nechal přeložit celé Písmo do latiny, čímž vznikla *Vulgáta*. Dřívější skromné církevní obřady se změnily ve velkolepé ceremoniály.⁵⁵

Vztah západního císaře Valentiniana a církve byl založen na vzájemné toleranci – císař nezasahoval do záležitostí církve a naopak. Na východě Valens pod vlivem státního

⁵² GRANT, M. *Římští císařové*, s. 278.

⁵³ Tamt., s. 279.

⁵⁴ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 136.

⁵⁵ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 96-98.

převratu, který uskutečnil Juliánův příbuzný Procopius, opět povolal v roce 366 z vyhnanství Athanasia do Alexandrie na biskupský stolec. Celá událost kolem spiknutí měla za následek řadu politicky laděných soudních procesů. Valens se pak po úspěšném potlačení spiknutí vydal do boje s Vizigóty, kteří se při spiknutí přidali na stranu Procopia. Válka trvala celkem 3 roky, nakonec byli Vizigóti v roce 369 poraženi.⁵⁶ Císař v otázce věroučné usiloval o jednotu v křesťanské církvi tak, že nutil biskupy k písemnému uznání ariánského učení. Pokud nějaký z biskupů nesouhlasil, musel se vzdát úřadu a odejít do vyhnanství.⁵⁷

Valentinianus i Valens byli především vojevůdci a oba se snažili prosazovat zájmy vojska, což nesli nelibě senátoři. Vyšší státní výdaje musely být kompenzovány zvýšením daní, privilegovaným osobám byly zrušeny daňové úlevy. Valentinianus se snažil o výstavbu veřejně prospěšných staveb, dalo by se říci, že vedl celkem úspěšnou sociální politiku. Nakonec byl v roce 367 nucen, vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu, zvolit svého nejstaršího syna Gratiana za spoluvládce na západě.⁵⁸ V roce 368 zavedl úřad *obhájce lidu*, který měl zastupovat lid a pomáhat mu při řešení rozepří. Velkou státnickou chybou, která vedla k rozmachu procesu feudalizace, se ukázalo jeho rozhodnutí ponechat výběr daní od kolónů na velkostatkářích. Kolóni se tak vzdávali majetku i osobní svobody ve prospěch velkostatkářů, ti tak získali nejen levnou pracovní sílu, ale i rozsáhlý majetek.⁵⁹

V roce 374 Valentiniánus I. podlehl záchvatu mrtvice a na jeho místo byl zvolen teprve čtyřletý syn z druhého manželství Valentinián II., poručíkem se stal jeho nevlastní bratr Gratianus. Císař Valens byl vzhledem k úmrtí svého jediného syna s touto volbou srozuměn.⁶⁰ Bylo nutno udržet vnitřní uspořádání říše a předejít případným občanským válkám, obzvláště v době, kdy Evropou otrásla od východu hrozba ze strany Hunů.

Asijský kmenový svaz Hunů v roce 375 vtrhl na území Gótů a způsobil rozsáhlý posun kmenů, označovaný jako *stěhování národů* (Obrázek 3). V roce 376 se v tak Thrácké diecézi objevili Vizigóti a s povolením místodržícího se tam usadili. Toto rozhodnutí se však ukázalo jako chybné, protože Římani germánské přistěhovalce vykořisťovali. Neshody nakonec vedly k vojenskému střetu s Vizigóty, v čele s náčelníkem Fritigernem, při němž

⁵⁶ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 68.

⁵⁷ ČEŠKA, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 102.

⁵⁸ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 281.

⁵⁹ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 140.

⁶⁰ Tamt., s. 141-142.

císař Valens v roce 378 zemřel.⁶¹ Císař Gratianus ve stejnou dobu čelil opětovnému vpádu Alamanů na území horního toku Rýna, nemohl proto se svou armádou přitáhnout Valensovi včas na pomoc. Za císaře ve východní říši Gratianus zvolil Theodosia, který byl významným vojenským velitelem a v roce 378 zvítězil v Pannonii nad Sarmaty.⁶²

Gratianus z hlediska náboženského vyznání zastával trojiční stanovisko, v tomto ohledu byl velmi ovlivňován biskupem Ambrožem, který v letech 374–397 stál v čele milánského biskupství. Ambrož podporoval spojení státní a církevní moci, působil na císaře, aby vydal zákony proti pohanům. Byl velmi ambiciózní, v lidech, kteří se s ním setkali, zanechal mocný dojem. Jak uvedl svatý Augustin po setkání s biskupem:

„Jeho zrak bedlivě zkoumal stránku, jeho mysl pronikavě vnikala v její smysl, avšak jeho hlas byl mlčenlivý a jeho ústa nepromluvila.“⁶³

Z hlediska politického se stále více projevovала nutnost uzavření příměří s germánskými kmeny Vizigótů a Ostrogótů, kteří ohrožovali impérium na východě i západě. V roce 380 uzavřel Gratianus mír s Ostrogóty a přidělil jim území v Pannonii, následně totéž učinil Theodosius v roce 381 s Vizigóty na východě. Tímto se na území říše usadili germánští vojáci, kteří dostávali vyplacený žold a zásoby od Římanů, ale podléhali rozkazům svého náčelníka. K vyplácení žoldu bylo třeba znovu zvýšit daně a uvolnit místo pro ubytování nově příchozích osídlenců. Ve své podstatě tato situace nejvíce postihla ty, co stáli na společenském stupni nejnižší - rolníky.⁶⁴

5.1. Theodosius I. – křesťanství státním náboženstvím

Theodosius se souhlasem Gratiana vydal v roce 380 zákon, kterým stanovil křesťanství státním náboženstvím impéria. Tato událost se stala významným krokem ve vývoji křesťanství. Následující rok císař svolal koncil v Konstantinopoli, který s definitivní platností vyhlásil nikájskou víru za jedinou pravou křesťanskou.⁶⁵ Tento krok velmi podporoval biskup Ambrož, který se všemožně snažil arianismus definitivně zlikvidovat. Dokonce vytvořil kult svatých ostatků, který ale ve svém důsledku vedl k jejich krádežím a

⁶¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*, Praha : Vyšehrad, 2003, s. 79-80.

⁶² GRANT, M. *Římští císařové*, s. 288.

⁶³ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 100.

⁶⁴ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 148-149.

⁶⁵ Tamt., s. 155.

pokoutním prodejům. Situace se stala tak vážnou, že musel Theodosius vydat ustanovení o zákazu obchodování s ostatky.⁶⁶

V návaznosti na konstantinopolský koncil vydal Theodosius v roce 383 zákon, na jehož základě se příslušníci městské správy tzv. kuriálové, kteří se zřekli dědičného jmění, mohli vyvázat z veřejných povinností ve státní správě a sloužit církvi. Tímto zákonem došlo k dalšímu oslabení městského zřízení. Církev získávala bohatství z majetku, který byl vyňat z městské správy a tím osvobozen od daní.⁶⁷ Vliv církve se stále zvyšoval a byl díky milánskému biskupovi Ambrožovi patrný především na západě. Jedním z hlavních důvodů, proč měla církev větší moc na západě než na východě, byla pravděpodobně absence silné císařské vlády v této části impéria.⁶⁸

Císař Gratianus se díky své politice zpočátku vlády těšil oblibě u vojska, ale ta postupně klesala, až v roce 383 došlo v Británii ke vzpouře a následnému zvolení generála Magna Maxima za císaře. Následný střet vedl k pronásledování a popravě Gratiana. Maximus se prohlásil císařem celého západu a Valentinianus II. byl uvězněn na svém vlastním dvoře. Tato situace vedla ke konfliktu s Theodosiem a vojenskému střetu v roce 388, ze kterého vyšel vítězně Theodosius. Maximus byl zajat a popraven. Jelikož byl Valentinianus II. nezletilý, tak za něj dočasně vládl generál Arbogast, který byl původem Frank. Valentinianus se sice pokoušel po dosažení zletilosti získat císařský trůn zpět, ale nepodařilo se mu Arbogasta donutit k odstoupení, nakonec spáchal sebevraždu.⁶⁹

V roce 392 došlo mezi Arbogastem a Theodosiem k bitvě na řece Frigidu, která byla přirovnávána k vítězství křesťanství nad ostatními římskými náboženstvími. Arbogast utrpěl porážku a po bitvě spáchal sebevraždu.⁷⁰ Touto událostí skončilo období krátké vlády prvního císaře germánského původu na římském trůně. Theodosius dál podporoval Germány na svém území, zřejmě s úmyslem využít jejich vojenskou sílu k odražení nepřátelských kmenů. Dokonce stranil vizigótskému veliteli Alarichovi v bojích v Thrákii, na úkor svého vlastního vrchního velitele Stilicha. Jeho podpora však ve svém důsledku vedla k rozmachu vizigótského kmenového svazu na území římského impéria.⁷¹

⁶⁶ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 102.

⁶⁷ ČEŠKA, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 122.

⁶⁸ Tamt., s. 128-131.

⁶⁹ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 70.

⁷⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, J. *Stěhování národů*, s. 196-197.

⁷¹ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 78.

Za vlády Theodosia došlo k definitivnímu propojení státní a církevní moci, k prosazení křesťanství jako jediného náboženství na území říše. Císař svými výnosy a poskytováním státní dotace křesťanské církvi směřoval k úplnému vymýcení všech pohanských kultů. Snažil se o konečnou likvidaci ariánství v celé říši, všichni museli bezvýhradně dodržovat závěry nikájského koncilu. Následkem jeho neústupného jednání byly veřejné projevy násilí proti pohanům i židům.⁷²

Jeho snažení však k úplnému zániku polyteismu nevedlo, i nadále se uchovával ve starobylých senátorských rodinách. Křesťanství samo bylo nuceno asimilovat některé zvyklosti pohanských kultů. Sám císař si na sklonku své vlády uvědomoval, že spojením moci státu a církve bohužel dochází k oslabování císařské moci. Když Theodosius I. v roce 395 zemřel, zanechal svým synům Arcadiovi a Honoriovi stát vojensky silný, ale hospodářsky zcela vyčerpaný. Šlechta germánských osídlenců se postupně přetvářela na velkostatkáře.⁷³

6. Rozdělení impéria

Přestože snahou císařských dynastií bylo zachování jednoty impéria, tak po smrti Theodosia roce 395 došlo k jeho definitivnímu rozdělení na Východořímskou říši pod vládou Arcadia a Západořímskou říši pod vládou mladšího Honoria. Vydávané zákony stále platily pro obě části společně. Obě říše byly skrytě ohrožovány mocným nepřítelem ze strany Germánů. V těsné blízkosti obou říší totiž vzrůstala moc Alarichova, který byl jmenován králem Vizigótů, a jeho říše se stala nejmocnější vojenskou silou. Alarich hned po svém nástupu na trůn začal prosazovat politiku *hry na obě strany* vůči oběma římským císařům. Ve skutečnosti však začal zbrojit a konal přípravy na vojenský střet, který také uskutečnil v roce 400 napadením Itálie.⁷⁴

Tento střet plánoval Alarich již dlouho, nelíbilo se mu chování Římanů vůči Gótským přistěhovalcům na římské půdě. Vizigótská armáda v letech 405-407 plenila Itálii i Galii. Císař Arcadius v roce 408 zemřel a na jeho místo nastoupil teprve sedmiletý syn Theodosius II. Alarich pokračoval v nájezdech, dokonce se v roce 410 zmocnil Říma a vyplenil jej. Pád Říma zaznamenali ve svých dílech velcí církevní otcové: Augustin a Jeroným. Augustinovo

⁷² KLÍČOVÁ, M. *Vzestup křesťanství...*, s. 128.

⁷³ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 172.

⁷⁴ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád Římské říše*, Praha : Odeon, 1983, s. 141.

dílo *O obci boží* vzniklo jako důsledek obvinění křesťanské církve ze strany pohanů, že za pád Říma mohou právě křesťané:

„...*bohové konečně vyjevili svůj hněv a potrestali město za dlouhodobé zanedbávání tradičních kultů.*“⁷⁵

Svatý Augustin svým dílem obhajoval křesťanství a kritizoval pohanské náboženské kultury. Chtěl skončit s antickými bohy za přispění římské literatury. Jeho činnost byla náročná, protože byl biskupem v severní Africe, oblasti různých kultur. Chtěl ukázat, že křesťanský Bůh nepodléhá proměnám v průběhu dějinného vývoje, na rozdíl od bohů antických.⁷⁶

K vyplenění Říma stačilo Alarichově vojsku pouhých šest dní, vojáci ponechali bez újmy pouze kostely apoštolů Petra a Pavla. Na stranu barbarů se přidalo i početné procesí otroků, ulice byly pokryté mrtvolami a domy byly vypleněny. Kořistníci dávali přednost zlatu a šperkům. Došlo i k dalekosáhlému poškození uměleckých děl, které se nacházely v římských palácích. Alarich s vojskem poté postupoval dál na jih Itálie, kde ovládl Sicílii, jeho tažení ukončila až předčasná smrt. Po smrti Alaricha v roce 410 vojáci z města odešli a usadili se v oblasti dnešní Akvitánie. Na řadě míst římské říše se barbarští vojáci promísili s místními obyvateli.⁷⁷ Nástupcem na barbarském trůně se stal Alarichův syn Athaulf, který se oženil s Honoriovou sestrou Gallou Placidíí. Jeho vláda však neměla dlouhého trvání, byl v roce 415 zavražděn. Vdova Galla se vrátila k Honoriovi a byla provdána za patricia Constantia, který se stal v roce 421 Honoriovým spoluvladařem jako Constantius III.⁷⁸

I když Constantius III. vládl velmi krátce, protože po krátké nemoci zemřel, jeho vláda měla značný vliv především v oblasti náboženské. Zasloužil se svými výnosy v boji proti donatistům a pelagiánům⁷⁹, proti nimž se velmi zasazoval i Augustin. Na místo císaře měl být po jeho smrti dosazen teprve dvouletý Constantiův syn Flavius Placidus Valentinian.⁸⁰ Situace se však vyvinula jinak díky zhoršení vztahů mezi Honoriem a Gallou Placidíí. Vysoký úředník Johannes díky intrikám docílil vyhnání Gally i jejího syna. Po Honoriově smrti v roce

⁷⁵ KLÍČOVÁ, M. *Vzestup křesťanství...*, s. 136.

⁷⁶ Tamt., s. 137.

⁷⁷ MAN, John. *Attila. Barbarský král a pád Říma*, Praha : Slovart, 2007, s. 96.

⁷⁸ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 189.

⁷⁹ Pelagiáni – stoupenci pelagianismu, který vycházel z učení křesťanského askety Pelagia. Ten se inspiroval stoicismem a kladl důraz na význam rozumu. Člověk sám se svobodně rozhoduje mezi dobrem a zlem. JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 519.

⁸⁰ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 189.

423 byl zvolen západořímským císařem. Císařovna s dětmi byla přijata pod ochranu východořímského císaře Theodosia II.⁸¹ Prohlášením Johannese za císaře se stalo důvodem k vojenskému konfliktu mezi východním a západním císařem. Johannesovi pomáhal Říman Aetius, který byl zprostředkovatelem mezi jím a Huny. Za vydatné finanční pomoci se v roce 425 vydala obrovská hunská armáda Johannesovi na pomoc. Přišli však pozdě, protože císař byl mezitím popraven. Aetius se následně zasloužil o uzavření míru mezi Huny a Římany. Hunové se usadili v oblasti Panonie, kde získali nemovitosti k obydlí. Zde tak získali základnu pro své další nájezdy.⁸²

Valentinianus III. se stal v roce 425 západořímským císařem, fakticky za něj jako regentka vládla jeho matka Galla. Ta dále využívala služeb vojenského velitele Aetia, ale nemohla mu odpustit jeho spojenectví s Johannesem. Proto, i když se velitel zasloužil o vítězství v bojích proti Vizigótům a Frankům, stále byl v očích regentky nepřitelem.⁸³ Přes již zmíněné potíže se Aetius s pomocí Hunů stal nejprve vrchním velitelem vojska, posléze i konzulem. Nepodařilo se mu však potlačit postup germánských vojsk v čele s Geiserichem, který dobyl Kartágo a vyhlásil se jeho vládcem.⁸⁴ Psal se rok 429 a Afrika byla pustošena Vandaly. Rozvaliny měst, vydrancované kostely a mnichy rozehnané do všech koutů – to byl obrázek zkázy, který na sklonku svého života viděl Augustin.⁸⁵ Krutý vůdce Vandalů Geiserich později prohlásil Kartágo nezávislým na Valentinianově vládě. Právě Geiserich se stal důležitou osobou, která velkou měrou přispěla k pádu Západořímské říše.

Hunové postupně získávali další území a mnoho vlád bylo na nich vojensky závislých. Nechávali se najímat k obraně a za svou službu dostávali zaplacený tribut. V době Aetiově byl v čele hunských armád Ruga. Ten se zasloužil o vzestup Hunského království a vytvoření obrovské armády. Rugovi se, pod pohrůzkou nájezdů, podařilo získat tribut i od východořímského císaře. Po Rugově smrti, kolem roku 430, se do čela Hunů dostal Attila se starším bratrem Bledou. Oba princové si říši rozdělili na dva díly.⁸⁶

V době vlády východořímského císaře Theodosia II. byl konstantinopolským patriarchou Nestorios. Ten čelil odporu fanatického následníka Athanasiova učení, biskupa

⁸¹ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 318.

⁸² MAN, J. *Attila. Barbarský král a pád Říma*, s. 104.

⁸³ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 320-321.

⁸⁴ Tamt., s. 321.

⁸⁵ JOHNSON, P. *Dějiny křesťanství*, s. 117.

⁸⁶ MAN, J. *Attila. Barbarský král a pád Říma*, s. 106.

Kyrilla. Alexandrijský biskup Kyrillos se svými stoupenci dokázal zpochybnit ortodoxii Nestoria, který neuznával Pannu Marii bohorodičkou. Spor došel tak daleko, že císař Theodosius II. svolal církevní sněm v roce 431 do Efesu. Ještě než se koncil uskutečnil, dal Kyrillos se svými stoupenci za pomoci efeského biskupa Memnona exkomunikovat Nestoria a řadu dalších biskupů. Theodosius, aby se zachoval nestranně, nechal odvolat všechny tři biskupy – Nestoria, Kyrilla i Memnona. Výsledek koncilu byl v této záležitosti spíše ve prospěch Kyrilla, Theodosius II. mu jeho činy odpustil, proto se mohl vrátit do Alexandrie se slávou. Nakonec bylo dohodnuto, že v osobě Krista se pojí boží a lidská přirozenost. Nestorius s tímto prohlášením souhlasil, ale nebyl moc nadšen, když se kolem jeho učení vytvořila heretická sekta nestoriánů. On sám nakonec skončil svůj život ve vyhnanství.⁸⁷

Ve třicátých letech V. století byly obě římské říše podrobovány různým pohromám. Byli to již zmínění Vandalové, dále to byly nájezdy Franků v Galii a Gótů v Narbonne. Těchto nepokojů se rozhodli využít hunští princové ve svůj prospěch. Pomohli Aetiově armádě proti Burgundům, které zcela zmasakrovali, až jich zbyla jen hrstka v oblasti kolem Lyonu. Do této doby byla pod nájezdy germánských kmenů pustošena hlavně západní část, ale ke konci vlády Theodosia II. již byla ohrožována samotná Konstantinopolis. Obzvláště když odmítla platit každoroční tribut, čímž se dostala do sporu s oběma hunskými vladaři. Navíc nechal marguský biskup vyplenit hunské královské hroby. Následný vojenský střet, jehož záminkou bylo nevydání marguského biskupa ze strany Východořímské říše, měl za následek úplné zničení měst Viminacia a Margusu. Jelikož ve stejné době muselo východořímské vojsko spěchat na pomoc západu proti Vandalům, pravděpodobně císař Theodosius obnovil mírové smlouvy a začal opět platit tribut.⁸⁸

Ve Východořímské říši byl prostřednictvím úplatků ve formě zlata a šperků prozatím udržován s Huny křehký mír. Někdy v letech 444-445 zemřel hunský princ Bleda, pravděpodobně jej zavraždil nebo nechal zavraždit jeho bratr Attila. Tím došlo k důležité změně politické situace v hunské říši. Stala se královstvím včele s králem, v jehož rukou byla absolutní moc. Pokračování vojenské pomoci poskytované Západořímské říši záviselo na královi dobré vůli. V roce 450 zemřel císař Theodosius II., jehož vláda byla dosud nejdelší v dějinách říše. Za jeho vlády došlo k vydání významných zákonů, jedním z nich byl Theodosiův latinský zákoník (r. 438), na jehož sestavení pracovali oba císaři, Theodosius a

⁸⁷ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 200-201.

⁸⁸ MAN, J. *Attila. Barbarský král a pád Říma*, s. 114-115.

Valentinián, společně. Tento zákoník obsahoval zákony o církvi a křesťanství, byl podkladem pro o sto let později vydaný *Justiniánův kodex*.⁸⁹ Dále císař v roce 439 ukončil dlouhé období nejasností kolem používání úředního jazyka v říši. V jednotné římské říši byla úředním jazykem latina, ale východní část dále neoficiálně používala řečtinu. Theodosius uzákonil pro Východořímskou říši řečtinu jako úřední jazyk.⁹⁰

Theodosius II. po sobě nezanechal mužské potomky, proto vláda přešla do rukou jeho švagra Marciana. Ten odmítl dále platit tribut, což mělo mít za následek, stejně jako tomu bylo v minulosti, vojenský střet s hunským králem. Attila se však rozhodl vydat v roce 451 se svým vojskem do Galie, s cílem porazit Vizigóty. Toto rozhodnutí se mu stalo osudným, protože v nadcházející bitvě na Katalaunských polích bylo jeho vojsko poraženo Aetiem a Vizigóty. Hunové byli donuceni se stáhnout, vizigótský král Theodorich I. sice padl, ale Valentinianus III. z bitvy odešel jako vítěz. Tato bitva se zapsala do historie jako jediná, ve které byl Attila poražen.⁹¹

Tímto nezdarem byl zmařen Attilův plán na ovládnutí rozsáhlé oblasti ke Kaspickému moři, přišel o možnost získat postupně severní Evropu. Attila, ve snaze zmírnit důsledky porážky v roce 452, zaútočil na Itálii. Řím vyslal vyjednavče, jedním z nich byl tehdejší římský papež Lev I. Jednání bylo úspěšné a hunská armáda se opět stáhla. Následujícího roku Attila zemřel a jeho velká říše se po neúspěšné bitvě na řece Nedao v roce 454 rozpadla. Události kolem napadení Itálie byly rovněž rozhodující pro další osud do té doby úspěšného římského vojevůdce Aetia. Jelikož se mu nepodařilo vojensky odrazit Huny, protože se proti němu obrátili jeho vizigótské spojenci, byl svými nepřáteli v roce 454 zákeřně zavražděn. Císař Valentinianus III. byl za svůj čin Aetiovými přívrženci vzápětí rovněž zavražděn. Byl posledním císařem Valentiniánovy dynastie, která vládla Západořímské říši od roku 364.⁹² Po rozpadu Attilovy říše se skupiny Hunů přesunuly na území Římské říše. V jedné z takovýchto smíšených etnických skupin byl i Hun Edeko a jeho synové Odoaker s Onulfem. Všichni byli významnými vojevůdci, působili v bitvách s Vizigóty.⁹³

⁸⁹ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 311.

⁹⁰ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 211.

⁹¹ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 321.

⁹² COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 106-107.

⁹³ Tamt., s. 123.

7. Vláda vojenských velitelů a zánik Západořímské říše

Smrtí Aetia a Valentiniána došlo k velkému oslabení moci Západořímské říše a zvýšení nájezdů ze strany barbarských kmenů, z nichž nejpočetnější byli Frankové. Největší nebezpečí však číhalo za mořem v postavě vandalského vůdce Geisericha. Strůjce vraždy císaře Valentiniána III. Petronius Maximus se oženil s jeho vdovou a prohlásil se císařem. Navíc svého syna Palladia oženil s Valentiniánovou dcerou Eudoxií, čímž proti sobě postavil právě Geisericha. Syn vandalského krále Hunerich byl totiž s Eudoxií zasnouben. Tato událost se stala v roce 455 záminkou k útoku vandalské armády na Řím a jeho následnému vyplenění. Vandalové se vrátili do Afriky s tučnou kořistí a zanechali za sebou zničené město.⁹⁴

Zde se naplno ukázala velká slabina Říma, což byl totální nedostatek vlastního vojska, které by bylo složeno z původních Římanů. Projevila se chybná politika Valentiniánovy dynastie spočívající ve využívání pouze žoldnéřských vojsk, složených převážně z germánských kmenů. Římanům nezbylo nic jiného než se z důvodu zajištění obrany Říma proti dalším nájezdům obrátit k bývalým spojencům v Galii.

Císař Petronius Maximus byl zabit ještě před útokem Vandalů na město, nikoli nájezdníky, ale vlastním lidem. Jeho krátká vláda trvala pouhých 70 dní. Na uvolněný císařský trůn byl dosazen Avitus, který pocházel z bohaté rodiny v Galii. Senát tímto rozhodnutím doufal v zajištění tolik potřebné pomoci obraně Říma. Avitus byl navíc blízkým přítelem nového krále Vizigótů Theodericha II., který jeho rozhodnutí stát se císařem podpořil stejně jako východořímský císař Marcianus. Touto událostí se Vizigóti stali opětovně římským spojencem a byla tím zažehnána hrozba útoků z jejich strany.⁹⁵

Geiserich i přesto, že získal velmi tučnou kořist, a navíc si při návratu do Afriky odvezl Eudoxii, pokračoval v nájezdech z moře na římské pobřeží. Vznikla naléhavá potřeba výpravy proti Vandalům, Avitus však měl spíše zájmy v Galii. Útoku na Vandaly se ujal generál Ricimer, který společně s bývalým důstojníkem Aetiovy armády Majorianem svedl v roce 456 vítěznou námořní bitvu s Vandaly. Po svém návratu byli oslavováni jako

⁹⁴ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 111.

⁹⁵ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 333.

osvoboditelé Itálie. Avitus se pokusil prchnout zpět do Galie, ale byl zadržen a z císařského trůnu sesazen. Císařem byl v roce 457 zvolen Majorianus.⁹⁶

Zatímco na západořímském trůně se po skončení vlády Valentiniánovy dynastie střídaly vlády vojenských diktátorů, na východě pod vládou Marciana trvalo klidné období později označované jako *zlatý věk*. Marcianovou manželkou byla sestra Theodosia II. Pulcherie, takže byl ze strany manželky součástí Valentiniánovy dynastie. Pulcherie se spolu s konstantinopolským patriarchou Anatoliem zasloužila o svolání čtvrtého ekumenického koncilu v Chalkedóně v roce 451.⁹⁷ Římský papež Lev I. se nejprve snažil prosadit zásadu: *Roma locuta, causa finita* (= *Řím promluvil, spor ukončen*)⁹⁸. Nakonec však s konáním koncilu souhlasil.

Chalkedónský koncil směřoval k vyhlášení konstantinopolské diecéze druhou hlavní v křesťanském světě. Papež Lev I. s tímto postupem nebyl srozuměn, obzvláště s tím, že by se konstantinopolská diecéze stala rovnou římské. Římská stolice se podle něj vyznačovala apoštolskou a svatopetrskou jedinečností, a proto musela být oproti ostatním nadřazená. Tímto sporem začal narůstat rozdíl mezi křesťanstvím na západě a východě.⁹⁹ Ve své podstatě se však koncil pouze připojil k závěrům předešlých koncilů: nikajského, konstantinopolského, efeského a odsoudil *monofyzitismus* jako herezi. Toto učení, podle něhož má Ježíš Kristus pouze božskou přirozenost, mělo své stoupence v Palestině, Sýrii a především Egyptě.¹⁰⁰

V roce 457 zemřel i východořímský císař Marcianos, čímž i zde došlo k ukončení vlády Valentiniánovy dynastie. Nově zvoleným císařem se stal León I. (pozn.: používám synonymum jména Lev I., aby nedocházelo k záměně osoby císaře s římským papežem). K této události došlo ve stejném roce, kdy byl v Západořímské říši zvolen císařem Majorianus. Ten se v roce 460 připravoval na výpravu do Afriky, která však totálně ztroskotala, zřejmě vinou prozrazení. Geiserich si vynutil ponechání Afriky Vandalům výměnou za mír. Císař Majorianus s dohodou souhlasil, čímž si proti sobě popudil ambiciózního Ricimera. Ten ho při návratu nechal úkladně zavraždit a na jeho místo dal senátem dosadit Libia Severa. Toho neuznal východořímský císař León I. a dokonce ani

⁹⁶ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 112.

⁹⁷ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 327-328.

⁹⁸ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 203.

⁹⁹ GRANT, M. *Římské císařové*, s. 328.

¹⁰⁰ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 210.

někteří z jeho vlastních vojevůdců, především galský generál Aegidius. Senátor Severus byl pouhou nastrčenou loutkou, ve skutečnosti vládnul Ricimer.¹⁰¹

Území Západořímské říše se stále zmenšovalo, zvolením Severa císařem se od říše odpojila část na sever od Loiry, kterou ovládal generál Aegidius. Ricimer se s pomocí vizigótských spojenců pokoušel porazit zpupného generála. Ten se proti němu spojil s Vandaly a opět hrozilo vojenské střetnutí. Tomu však zabránila smrt Aegidia i Severa v roce 465. Okolnosti kolem jejich smrti ukazovaly na Ricimera. Vzhledem k vyhrocení situace byl donucen souhlasit se zvolením kandidáta východořímského císaře na uvolněný trůn. Touto osobou byl Anthemius, za jehož zvolení císař León I. přislíbil pomoci Západořímské říši v porážení Vandalů. Tato společná akce slibovala po dlouhé době možnost opětovného spojení obou částí bývalého římského impéria. Vojenská akce v roce 468 však skončila porážkou.¹⁰²

Anthemius musel ve stejné době čelit na severu nepokojům v Galii, kde se pokoušel nástupce vizigótského krále Theodericha II. Eurich obsadit celé území. Při následném střetu s římskou armádou ji porazil a zabil císařova syna Anthemiola.¹⁰³ Tato událost spolu s nezdařenou akcí proti Vandalům měla za následek zostření vztahů mezi Anthemiem a Ricimerem, což nakonec vedlo k propuknutí občanské války. Navíc na císaře bylo Římány pohlíženo jako na cizince, takže neměl podporu v místním lidu. Ricimer s vojskem obsadil Řím a v roce 472 nechal Anthemia popraviti. S Geiserichem následně uzavřel dohodu, na jejímž základě nechal ustanovit západořímským císařem senátora Anicia Olybria, který byl Vandalovým spojencem. Olybriovou manželkou byla dcera Valentiniána III. Placidie mladší. S volbou císaře byl nespokojen císař León I., hlavně se mu přičilo jeho spojení s Vandaly. Vláda Olybria však neměla dlouhého trvání, ještě koncem roku 472 Olybrius i Ricimer zemřeli přirozenou smrtí.¹⁰⁴

V této době byla již Západořímská říše teritoriálně velmi malá, skládala se pouze z Itálie, Auvergne a východní Provence, zbytek bývalého území říše byl již v rukou barbarských kmenů. Na opětovně uvolněné císařské křeslo byl zvolen Glycerius, který ale ze strany východořímského císaře nebyl akceptován. León I. sám dosadil na západořímský trůn v roce 474 Julia Nepotu. Sesazený Glycerius byl po dohodě jmenován biskupem. Téhož roku

¹⁰¹ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 340.

¹⁰² COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 113.

¹⁰³ GRANT, M. *Římští císařové*, s. 343.

¹⁰⁴ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 114.

však zemřel císař León I. a za něj nastoupil na trůn Zenón jako zástupce nezletilého Leóna II. Po neočekávané smrti sedmiletého prince trůn obsadil uzurpátor Basiliskos. Ten si však politicky vedl špatně – ztratil usnesení chalkedónského koncilu, čímž proti sobě popudil křesťanskou ortodoxii. Důsledkem byly rozsáhlé kulturní škody při nepokojích v Konstantinopoli. Zenón získal vládu nad říší zpět v roce 476 a uzurpátora Basiliska nechal popravit.¹⁰⁵

Západořímský císař Julius Nepos byl v roce 475 nahrazen císařem Romulem Augustulem, synem vojenského velitele Oresta. Romulus byl fakticky na trůně pouhý rok, protože v roce 476 byl svržen germánským generálem Odoakerem. Císařův otec Orestes byl zavražděn, sám Romulus byl vzhledem ke svému věku ušetřen smrti. Odoaker byl jmenován králem Itálie a tímto okamžikem fakticky přestala existovat Západořímská říše. Z původního římského impéria zůstala pouze její východní část. Konci západní části se ještě pokoušel zabránit sesazený císař Julius Nepos, ale byl roku 480 úkladně zavražděn.¹⁰⁶

Odoaker se dohodl se císařem Zenónem na formálním trvání říše s tím, že uzná jeho moc nad Itálií. Do Konstantinopole nechal na znamení podřízenosti poslat císařské insignie Západořímské říše. Vládl germánským kmenům a vůči římskému obyvatelstvu vystupoval jako podřízený Konstantinopolskému císaři. Byla to však pouhá fikce, protože říše tak, jak tomu bylo před rokem 476, již přestala existovat.¹⁰⁷ Na území bývalé Západořímské říše vznikla germánská království, která byla schopna lépe čelit tlaku nájezdních barbarských kmenů, a to za nižších nákladů na státní výdaje. Jedním z důvodů kolapsu říše byl nedostatek rezervních fondů a neúměrné daňové zatížení obyvatelstva. Toto daňové břímě již občané odmítali nést a dokonce docházelo k tomu, že leckde vítali barbary jako osvoboditele od daní. Existence velké říše již přestala mít opodstatnění i z hlediska ochrany státu. Jeho občané byli totiž drancováni nejen barbary, ale i místními výběřčími daní. Za ekonomické situace, kdy docházelo dokonce k poklesu reálných výnosů, neměla říše mnoho šancí na pokračování své existence.¹⁰⁸

Východořímská říše mohla dále přetrvat z důvodu silnější ekonomiky, vyššího objemu pracovních sil a především menšího, a tím méně nákladného státního aparátu. Stát si vzhledem ke svému majetku mohl dovolit menší daňové zatížení obyvatel. Východ byl na

¹⁰⁵ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 236.

¹⁰⁶ COLLINS, R. *Evropa raného středověku 300-1000*, s. 114-115.

¹⁰⁷ ČEŠKA, J. *Zánik antického světa*, s. 240.

¹⁰⁸ TRAINER, J. A. *Kolapsy složitých společností*, s. 198.

rozdíl od západu díky své výhodnější geografické poloze ušetřen zničujícími útoky ze strany nájezdníků.¹⁰⁹ Navíc časté střídání vlád na západě v posledních desetiletích značně oslabovalo státní správu. Dalo by se říci, že na východě zvítězila císařská moc nad církevní, ale pravda byla taková, že díky zákonu vydanému v roce 415 císařem Theodosiem II., který zakazoval do úřadů a vojska přijímat příslušníky nekřesťanského vyznání, byli v armádě přijímáni výhradně křesťanští kněží. Armáda představující hlavní znak císařské moci byla tímto úzce propojena s církví.¹¹⁰

¹⁰⁹ TRAINER, J. A. *Kolapsy složitých společností*, s. 199.

¹¹⁰ ČEŠKA, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 132.

8. Závěr

Cílem této práce bylo stanovení příčin rozpadu římského impéria a jeho důsledků na další vývoj křesťanství. Zkoumáním ekonomického, politického a náboženského vývoje byly zjištěny aspekty, které ve svém důsledku vedly k postupnému rozpadu říše. Z hlediska ekonomického bylo zjištěno, že se impériem ve sledovaném období od roku 313 nacházelo v těžké krizi. Příčinou krize byl nedostatek příjmů, způsobený ukončením dobovačných výprav. Tuto situaci císaři řešili snížením výdajů na státní aparát (vojsko, úředníci, císařský dvůr...) a zavedením vysokých daní. Tato opatření vedla k nespokojenosti obyvatelstva.

Z politického hlediska měla tetrarchie, zavedená císařem Diocletiánem, za následek neshody mezi augusty a cézary. Impériem tak oslabovaly občanské války v době, kdy se Evropa potýkala s nájedzdy germánských kmenů a stěhováním národů, způsobeným vpádem Hunů z východu. Jelikož musely být sníženy výdaje na udržování vlastního vojska, docházelo již za císaře Konstantina k najímání žoldnéřského vojska k obraně říše. Tato skutečnost způsobila, že se především na západě impéria usazovaly posádky cizích vojsk, které se často dostávaly do konfliktů s místním obyvatelstvem.

Srovnáním vývoje v obou říších po rozdělení impéria v roce 395 bylo zjištěno, že z důvodu výhodnější geografické polohy, byl východ ušetřen vnějších útoků ze strany nepřátel. Západní část byla nucena čelit nájedzům germánských kmenů, což ji ekonomicky vysilovalo. Východ měl větší hustotu osídlení a více práce schopného obyvatelstva, takže po oddělení od západu mohl začít ekonomicky prosperovat. Navíc měl štěstí na silné panovníky, kdežto západ ničily vlády méně schopných vladařů. Císař Konstantin svým rozhodnutím o přesunutí hlavního města z Říma do Konstantinopolu zvedl prestiž východu proti západu. V říši bylo spojeno mnoho různých národů, západ byl převážně latinský a východ řecký. I když byla latina do rozdělení říše v roce 395 úředním jazykem, tak prakticky se na východě nikdy neujala.

Mezi nejdůležitější rozhodnutí císařů, která ovlivnila vývoj říše, bezesporu patřilo vydání ediktu milánského v roce 313, kterým císař Konstantin zrovnoprávnil křesťanství s ostatními římskými náboženstvími. Nejednotnost křesťanského učení však vedla k názorovým sporům a vzniku různých herezí, které říši oslabovaly. Pro další vývoj náboženství mělo rozhodující vliv vyhlášení křesťanství státním náboženstvím císařem Theodosiem v roce 381, čímž došlo na východě k propojení státní s církevní mocí a mohla být

nastoupena cesta k césaropapismu. Na západě však k faktickému sjednocení nikdy nedošlo, což mělo za následek časté názorové spory o nadřazenosti panovníka či papeže.

Po zániku Západořímské říše v roce 476 zůstaly na jejím území germánské státy a Východořímská říše byla v této době již tak politicky i ekonomicky silná, že mohla přetrvat dalších tisíc let. Další vývoj křesťanství ovlivnily náboženské spory mezi ortodoxií a monofyzitismem, především v Egyptě, Sýrii a Palestině. Tyto spory napomohly v VII. století k rychlému přijetí nového monoteistického náboženského systému – islámu.

9. Použitá literatura

Tištěné zdroje:

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-506-2.

BURIAN, Jan. *Římské impérium, vrchol a proměny antické civilizace*. Praha : Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0391-9.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký*. Praha : Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-734-0.

COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300–1000*. Praha : Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-660-3.

ČEŠKA, Josef. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1983.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-386-8.

EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1988.

GIBBON, Edward. *Úpadek a pád Římské říše*. Praha : ODEON, 1983. ISBN 01-094-8313/32.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Praha : Jiří Buchal – BB art, 2002. ISBN 80-7257-731-X.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85947-29-3.

KLÍČOVÁ, Marcela. *Vzestup křesťanství. Dějiny prvních pěti století církve*. Praha : Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-190-3.

MAN, John. *Attila. Barbarský král a pád Říma*. Praha : Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-991-7.

MARCELLINUS, Ammianus. *Soumrak římské říše*. Praha : Odeon, 1975.

TRAINER, Joseph A. *Kolapsy složitých společností*. Praha : Dokořán, 2009. ISBN 978-80-7363-248-9.

Webové stránky:

Engel, Petr. *Germáni...kde se vzali*. Engel.ic [online]. Datum poslední aktualizace: 24. 3. 2013 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z <<http://engel.ic.cz/germani.htm>>.

Konstantin I. Veliký. Wikipedie [online]. Datum poslední aktualizace: 2. 4. 2013 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Constantine_Chiamonti_Inv1749.jpg>.

10. Resume

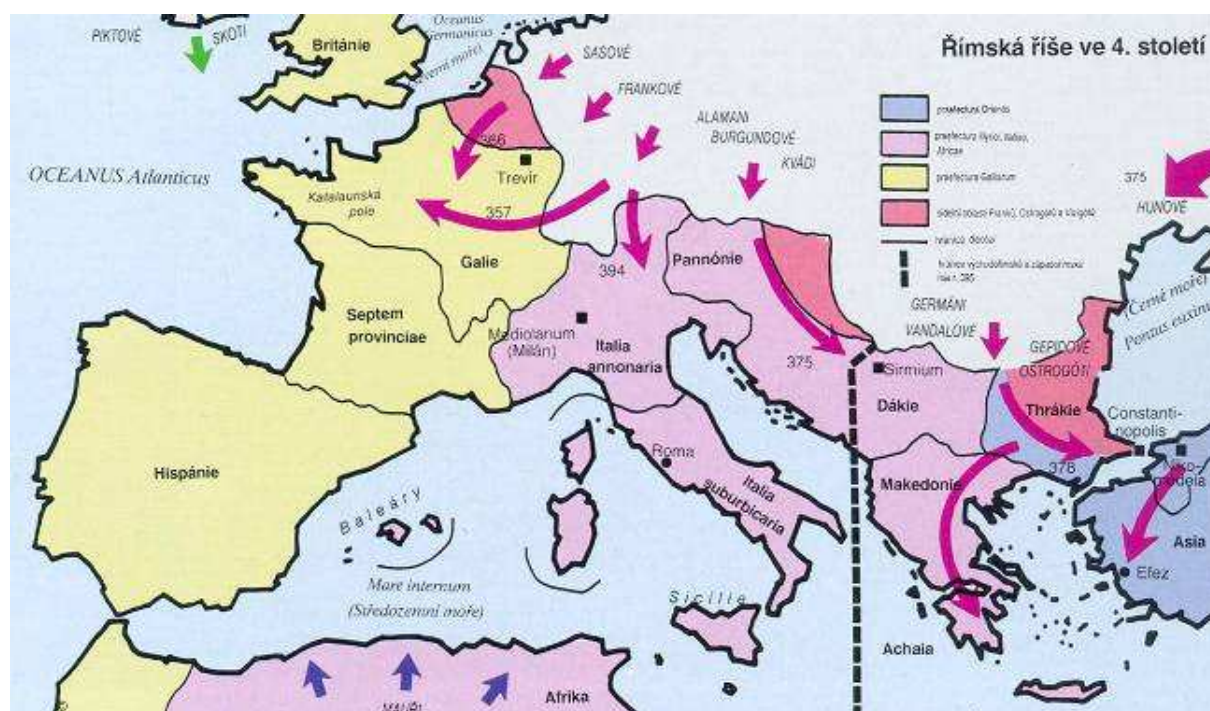
Durch die Untersuchung der wirtschaftlichen, politischen und religiösen Entwicklung des Römischen Reiches wurden die wichtigsten Aspekte, die zu ihrer Desintegration geführt haben gesucht. Es wurde festgestellt, dass sich das Imperium in der Periode zu Beginn des vierten Jahrhunderts in einer schweren wirtschaftlichen Krise, die durch Mangel an Einkommen verursacht war, befindet hat. Senken der Kosten und die Einführung von hohen Steuern hat die Unzufriedenheit der Bevölkerung provoziert.

Innere Meinungsverschiedenheiten zwischen Augusten und Caesaren in der Verbindung mit externen Invasionen der Germanen haben Risse in den Bau des Empire verursacht. Reduzierung der Kosten für die Armee führte zur Einstellung den ausländischen Söldner, die sich allmählich in den westlichen Teil des Reiches angesiedelt haben, so haben Konflikte mit der lokalen Bevölkerung begonnen. Der östliche Teil war aufgrund der günstigen geographischen Lage von den barbarischen Invasionen verschont, hatte auch dichtere Besiedlung und Bevölkerung war im erwerbsfähigen Alter. Nach der Teilung des Reiches im Jahre 395 fiel allmählich Westen, Osten begann den Weg zu mehr Wohlstand.

In Bezug auf die religiöse Entwicklung hat sich gezeigt, dass Inkonsistenzen in der christlichen Lehre führten zur Entstehung der ideologischen Auseinandersetzungen und verschiedenen Häresien, die das Reich schwach gemacht haben. Die Wirtschaftskrise, Bürgerkriege, Invasionen der barbarischen Stämme und religiösen Streitigkeiten haben zu dem Zerfall des Weströmischen Reiches im Jahre 476 geführt. Zum Zeitpunkt ihres Todes war wirtschaftlich Oströmischen Reich schon so stark, dass es weitere tausend Jahre dauern konnte. Die Vereinigung zwischen Staat und Kirche hat zum cézaropapismus geführt.

11. Obrazová příloha

Obrázek 1

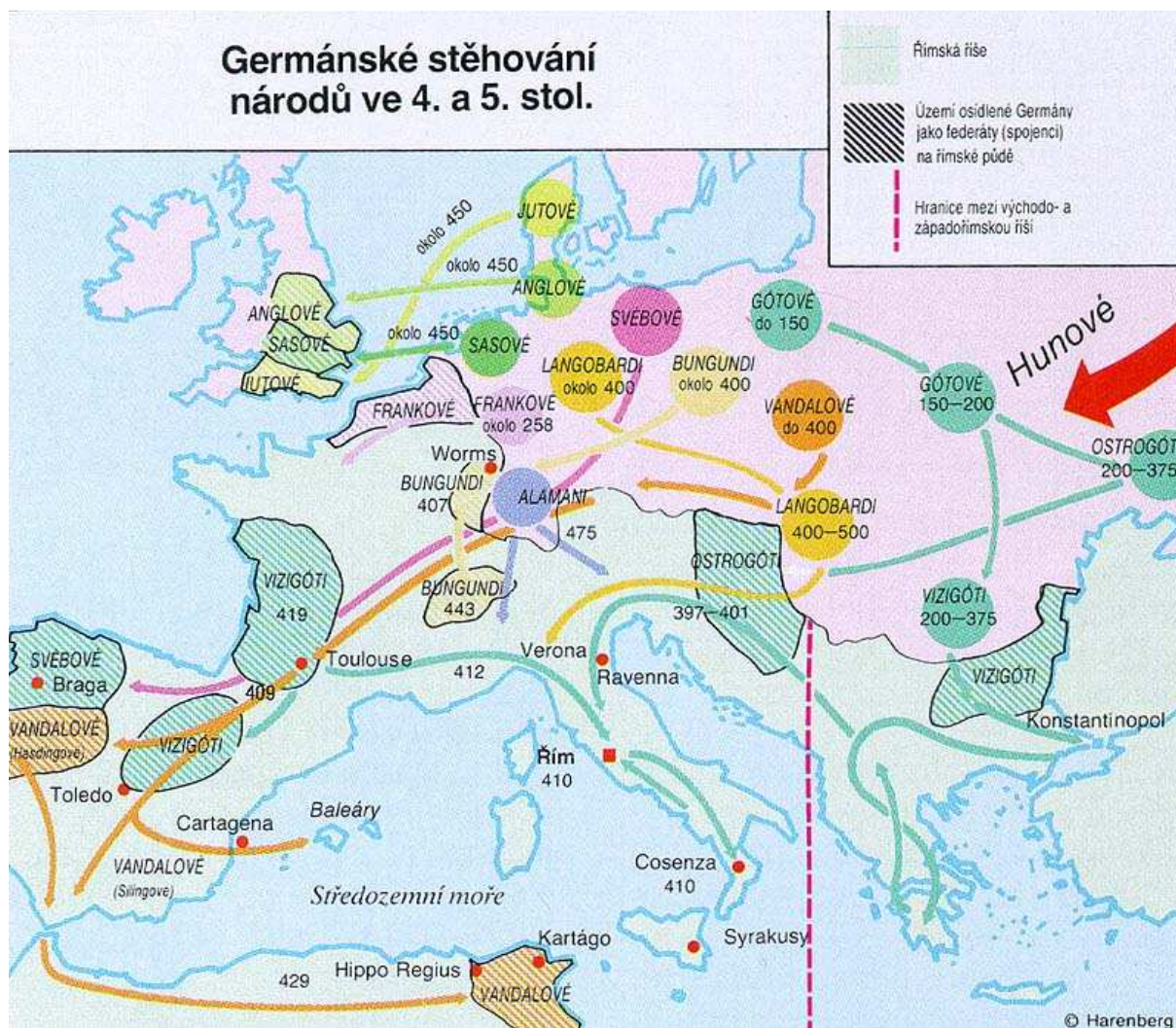
Obr. 1 – Mapa Římského impéria ve IV. století. Dostupné z: http://engel.ic.cz/germani_soubory/Page852.htm

Obrázek 2

*Obr. 2 – Mramorová socha císaře Konstantina I. umístěná ve Vatikánském muzeu Chiaramonti.
Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Constantine_Chiaramonti_Inv1749.jpg*

Obrázek 3

Obr. 3 – Mapa zobrazující germánské stěhování v průběhu IV. a V. století. Dostupné z: http://engel.ic.cz/germani_soubory/Page308.htm